

**Електронна бібліотека
видань історичного факультету
Харківського університету**

Левченко И. Г. Причастность к великому событию (страницы истории Центральной научной библиотеки) // Проблемы історії та археології України. Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції до 100-річчя XII Археологічного з'їзду в м. Харкові 25 – 26 жовтня 2003 р. Харків: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. – С. 5 – 6.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт історичного факультету.

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61077, Харків, пл. Свободи, 4,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна,
історичний факультет. **E-mail:** istfac@univer.kharkov.ua

©Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна; історичний факультет

©Автор статті

©Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництво

©Ідея та створення електронної бібліотеки – А. М. Домановський; А. О. Баскакова

11. Піцик О. В. Архівні документи Д. І. Яворницького в експозиції меморіального будинку-музею академіка // Скарбниця рідного краю. Збірник матеріалів науково-практичної конференції з музейної справи і краєзнавства. Дніпропетровськ, 1993.
12. ЦДІАК. — Ф.2017. — Оп.1. — Спр.971.
13. Эварницкий Д. И. Раскопки курганов в пределах Екатеринославской губернии // Труды XIII Археологического съезда. — М., 1907. — Т.1. — С.147-151.

Левченко И. Г.

Причастность к великому событию (страницы истории Центральной научной библиотеки)

Начало нового столетия ознаменовалось для Центральной научной библиотеки большими переменами. Благодаря настойчивости ректора университета М. М. Алексеенко, были выделены средства на строительство библиотеки. По проекту архитектора В. В. Величко, выпускника Петербургской академии художеств, в 1899-1902 гг. было введено в строй здание библиотеки. Это было первое в Харькове специальное библиотечное сооружение с большим читальным залом, другими необходимыми служебными помещениями и книгохранилищем. Это и сейчас филиал нашей библиотеки, расположенный по ул. Университетской, 23.

Сдача в эксплуатацию этого здания библиотеки совпала с очень знаменательным событием для нашего города — XII Археологическим съездом. Университет, состоящее при нем Историко-филологическое общество, библиотека приняли самое активное участие в организации и проведении съезда.

На съезде была организована богатейшая археологическая выставка с 8 отделами:

- 1) древностей, добытых из раскопок и случайных находок;
- 2) церковных древностей;
- 3) исторических древностей;
- 4) нумизматическим;
- 5) этнографическим;
- 6) старопечатных книг; г
- 7) рукописей;
- 8) картографическим.

Библиотека в той или иной степени была причастна к организации 3-х выставок: этнографической, старопечатных книг и рукописей. Экспонаты этих и других выставок помещены в «Альбоме XII Археологического съезда в Харькове» (М., 1903) и «Каталогах выставки XII Археологического съезда в Харькове» (Харьков, 1902).

За короткое время с 15 по 27 августа на выставке побывало 56 759 посетителей — «число невероятное и невиданное на остальных съездах». Из них 602 учащихся и 921 платный посетитель.

Наряду с вещественными памятниками старины на съезде была организована выставка рукописей и старопечатных книг. Одних только рукописей поступило около 400. Значительную их часть представляли экземпляры, принадлежащие библиотеке Императорского Харьковского университета, описание которых было сделано Дмитрием Ивановичем Багалеем. Каждая рукопись была соответствующим образом оформлена: имела порядковый номер, проставленный непосредственно на рукописи и на бирке; сама же бирка крепилась ниткой к переплету.

Самым сложным является определение источника поступления того или иного издания в библиотеку. К счастью, на некоторых из них были в свое время сделаны пометки.

Самой ранней среди представленных рукописей был Ирмологий XV века — сборник церковных песнопений с крюковыми нотами (система нотных записей средневековья). Он написан полууставом на бумаге красными и черными чернилами и заключен в деревянный переплет, обтянутый кожей.

Большую часть рукописей, экспонированных на выставке, составляли рукописи богослужебного содержания: акафисты, стихиры, триоди, минеи, требники, ирмологии и т.д. Одной из наиболее богато оформленных являются «Стихиры 16 века», т.е. книга церковного песнопения на крюковых нотах со многими стихами. Текст рукописи написан красными и черными чернилами на 133 листах и предваряется заставкой с растительным орнаментом, выполненной золотой и зеленой красками.

Многие рукописи сохранили на своих страницах записи владельцев. Например, «Триодь постная и цветная» на 277 листах в конце имеет запись: «Сия Триодь пономаря Гаврила Ключарева куплена и переплетена в 1742 г.»

Другая рукопись XVIII века «Полный домашний лечебник», приписываемая г. Сковороде, сохранила следующую запись: «Книга эта написана малороссийским философом Сковородою. Книгу эту в случае смерти моей отослать в Харьковский университет. Иван Кучинский. 24 мая 1872 г.» В библиотеку университета она поступила в 1877 г., о чем на рукописи есть соответствующая запись.

Рукопись «История России и славных дел императора Петра Великого от рождения его по день погребения» приписывается П. Н. Крекшину. На первой странице под датой «1839 год» почерком В. Н. Каразина написано: «Едва ли не собственная Крекшина. Ибо есть переправки и пристегнутые листы очевидно руки сочинительской». Петр Никифорович Крекшин — новгородский дворянин, служил при Петре Великом. С 1726 года находился в отставке и занимался собиранием материалов по русской истории. После него осталось много летописей, актов и других бумаг.

Вызывает интерес «Хронограф» XVIII в., или «Книга всеобщей истории от начала мира до 1634 года», как озаглавил ее последний владелец. Рукопись, найденная в раскольничьем монастыре Архангельской

губернии, имеет на своих страницах многочисленные записи; пометки. Последним ее владельцем был Степан Семенович Джунковский. Он собрал большую библиотеку. Это семейное книжное собрание его родственники пожертвовали «alma mater».

Активное участие в подготовке и проведении съезда принял историк, помощник библиотекаря Дмитрий Петрович Миллер, которому на заседании подготовительной комиссии было поручено собирать документы. С целью обозрения и сбора казенных архивов и частных собраний старинных документов Миллер совершил поездку в северо-западные уезды Харьковской губернии. Он был истинным ученым, обладал необыкновенной работоспособностью: днем посвящал себя службе университетской библиотеке, вечером был занят в редакции. Дмитрий Петрович беззаветно любил науку, родной университет и сделал для науки «больше иного присяжного ученого», как сказал о нем Барвинский. Именно Миллер является автором известной монографии «История города Харькова за 250 лет его существования» (1655-1905 гг.).

Причастность Центральной научной библиотеки Харьковского университета к XII Археологическому съезду еще раз подчеркнула значимость одной из старейших университетских библиотек не только как хранилища книжных богатств, но и как учреждения, оказывающего непосредственное влияние на развитие истории.

Матяш І. Б.

Українське архівознавство на сучасному етапі: особливості та напрями розвитку

Архівна наука в Україні зародилася в другій половині XIX ст. У її розвитку виокремлюється кілька якісно неоднорідних етапів (з найяскравішим піком у 1920-1930-х роках, позначеним спробою створення української школи архівознавства). Нового відчутного імпульсу поступ архівознавства набув на початку 1990-х років з відновленням незалежності України, розгортанням національно-культурного відродження, демократизацією архівної системи, інтеграцією її в світове співтовариство. В українській історіографії досі бракує дослідження, яке б повноцінно репрезентувало розвиток вітчизняної архівної науки в історичному висвітленні. У цьому контексті значної актуальності набуває аналіз розвитку архівознавства в Україні 1991-2001 рр. як якісно нового етапу архівної науки.

У цей період істотного розвитку набуло розроблення *теорії архівознавства* – дослідження загальних законів структури і розвитку архівної справи, історії архівного будівництва. Забезпеченню цього напряму сприяло адекватне визначення пріоритетних напрямів досліджень, удосконалення методів архівознавства, осучаснення понятійного апарату та термінологічного інструментарію, розроблення історіографії архівознавства, створення спеціалізованої наукової установи. Протягом 1990-х років викристалізувалися погляди на предмет та об'єкт архівної науки, удосконалювалася структура архівознавства, його понятійний апарат. Характерною рисою історіографічної ситуації кінця ХХ ст. в архівознавстві стало звернення до замовчуваного позитивного досвіду української архівістики доби тоталітаризму та спроби його критичного аналізу і об'єктивної оцінки. Водночас поступово апробувалися нові погляди й залучалися до наукового обігу нові поняття; відбувалося філософське осмислення нових явищ у суспільному розвитку та історичному знанні. Належна увага приділялася розширенню й удосконаленню багатоаспектних зв'язків архівознавства з іншими дисциплінами, які складають його методологічну базу (філософія, історія); близькі до нього за завданнями і предметом дослідження (бібліотекознавство, музеєзнавство, інформатика), загальною гуманітарною спрямованістю (соціологія), комплексністю завдань, спрямованих на вирішення однієї проблеми (природознавчі дослідження, економіка).

Потреба суспільства і держави в історико-архівознавчих, джерелознавчих та археографічних дослідженнях, прийняття Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» (1993) та його нової редакції (2001), реформування мережі архівних установ актуалізували необхідність створення для задоволення цих потреб спеціальних наукових інституцій як у системі Національної академії наук, так і в системі Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів України. На початку 1990-х років було створено Інститут української археографії НАН України (нині – Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського), Інститут архівознавства та Інститут рукопису при Центральній науковій бібліотеці НАН України (нині - Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського) [1]. Ці наукові установи були покликані забезпечити розвиток археографії, джерелознавства, кодикології, кодикографії, дипломатики, документознавства, окремих методичних і практичних аспектів архівної справи через науково-дослідну та інформаційну діяльність у цій галузі. Завданнями, зокрема, Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського як профільної джерелознавчої установи стала «підготовка до публікації архівних матеріалів, а також науково-інформаційних видань про ті численні зібрання джерел, які ще ніколи не були в науковому обігу, або ж видавалися частково» [2]. Спільно з іншими академічними інститутами, вузами, спорідненими профільними установами ІУАД розробив і почав реалізовувати широкий план створення фундаментальної джерельної бази для розвитку гуманітарних наук. Ученими інституту вирішувалися питання, пов'язані з пошуковою та науково-методичною роботою, спрямованою на виявлення та підготовку до друку джерел, що містять інформацію про ті періоди й етапи історії, які в попередні часи або свідомо замовчувались, або висвітлювались спотворено. Непересічну роль у висвітленні історичних діянь українського козацтва як унікального явища всесвітньої історії відіграє розпочате інститутом у співпраці з Держкомархівом України видання корпусу документів Архіву Коша Нової Запорозької Січі, два томи якого вже побачили світ. У співпраці з архівними установами розпочато й фундаментальний проект видання творчої